

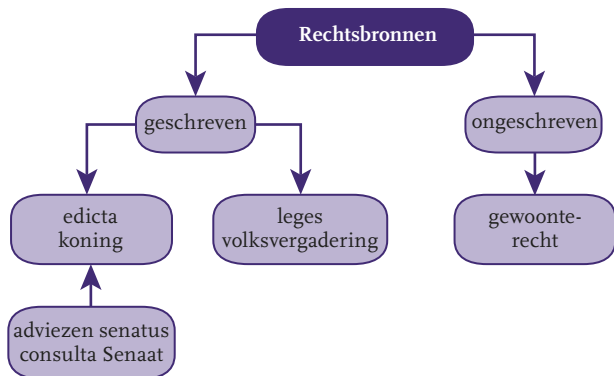
I **Beknopte geschiedenis van het Romeinse Rijk**

In dit korte overzicht ligt de nadruk op de verschillende staatsrechtelijke vormen van het Romeinse Rijk en de rechtsbronnen die het Rijk kende.

I **Koninkrijk (753-510 v. Chr.)**

Rome werd, zo wil de mythe, gesticht in 753 voor Christus door Remus en Romulus. Romulus werd de eerste koning van het Romeinse Rijk dat niet veel meer was dan een stadstaat. De koning had de absolute macht, die de uitvoerende, de rechterlijke en wetgevende macht omvatte. De Romeinen noemden deze van de goden afkomstige macht het *imperium*. De Romeinen leefden naar ongeschreven gewoontes en gebruiken. Krachtens het *imperium* was de koning bevoegd daarnaast wetten uit te vaardigen die edicten (*edictum-edicta*) werden genoemd. Naast de koning die krachtens het *imperium* bevoegd was tot wetgeving, was ook de volksvergadering (*comitia*) wetgever. Zij vaardigde wetten (*lex, leges*) uit. Naast de koning (*rex*) en de *comitia* bestond een adviesgevend college, de senaat (*senatus*). De senaat was door Romulus samengesteld uit honderd hoofden van Romeinse families (zie nr. 12). Die familiehoofden werden vaders (*patres*) genoemd, hun afstammelingen vormden de klasse der patriciërs (zie nr. 2-3). De besluiten van de senaat heetten *senatusconsulta*: het waren adviezen aan de koning, geen wetten. (In de keizertijd werd dit anders, zie nr. 6.)

Figuur 1 **Rechtsbronnen koninkrijk**

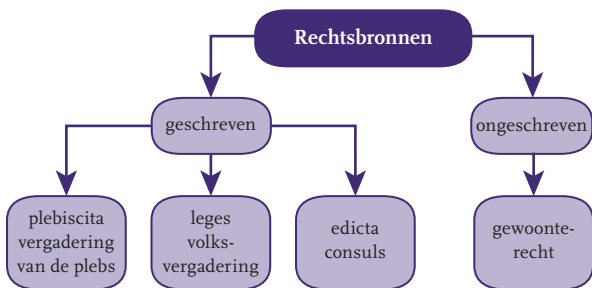

2 Republiek (510-27 v. Chr.)

Op het koninkrijk volgde de republiek. De rol van de koning werd overgenomen door twee door de volksvergadering gekozen magistraten, de consuls. Om machtsmisbruik te voorkomen, werden de consuls voor een korte periode (een jaar) benoemd. Om dezelfde reden waren er twee consuls: wanneer een besluit van de ene consul de andere consul niet zinde, kon hij het evenwicht bewaren door een tegengestelde maatregel uit te vaardigen. Om dezelfde reden gold verder dat leges die door de volksvergadering waren uitgevaardigd sterker waren dan edicta die krachtens imperium waren uitgevaardigd door een der consuls. De klasse der patriciërs, de senatoren, leverde jaarlijks kandidaten voor het consulaat. Niet-patricieërs, *plebejers*, konden geen consul worden. Tegen deze discriminatie konden de plebejers

weinig uitrichten. De plebejers hadden weliswaar een stem in de volksvergadering, maar die was van weinig waarde omdat het stemgewicht naar rato van het vermogen werd bepaald. De rijkere patriciërs overstemden daarom de armere plebejers in de volksvergadering. De plebejers hadden als tegenwicht voor de volksvergadering een eigen vergadering opgericht waarin volks-tribunen wetsvoorstellen aan de *plebs* voorlegden. Deze volksbe-
sluiten *plebiscitum-plebiscita* bonden enkel de plebs. (Dit werd later anders, zie nr. 3.)

Figuur 2 Rechtsbronnen

3 Gelijkschakeling van plebejers en patriciërs

De gelijkschakeling van de plebejers en de patriciërs verliep in vier fasen:

- 495 v. Chr. De twee volkstribunen die door de vergadering van de plebs werden gekozen, kregen de bevoegdheid besluiten van de consuls te verbieden, zij kregen vetorecht. De volkstribunen hadden geen imperium, maar wel de mogelijkheid om de met imperium beklede consuls lam te leggen.

- Rechtspraak geschiedde door priesters die geleverd werden door patriciërs. Deze priesters gebruikten bijna geen wetteksten. Zij gebruikten (niet-gepubliceerd) gewoonterecht (zie nr. 5) en vaak niet-gepubliceerde leges en edicta. Dit leidde met name voor de plebejers tot rechtsonzekerheid. In 451 v. Chr. dwongen de plebejers een voor iedereen kenbare, geschreven wettekst af. Deze wettekst werd door de volksvergadering uitgevaardigd. De tekst werd op twaalf tafels neergeschreven, heet daarom de Wet van de Twaalf Tafelen, en werd midden in Rome tentoongesteld.
- In 367 v. Chr. sloten patriciërs en plebejers een deal. Voortaan was een van de consuls een plebejer. In ruil daarvoor werd een nieuw ambt ingesteld, het ambt van *praetor*. Alleen patriciërs konden (aanvankelijk) praetor worden. De praetor werd net als de consul voor een jaar benoemd en had net als de consul deel aan het imperium. Hij hield zich bezig met rechtsbedeling (zie nr. 4-5).
- In 286 v. Chr. vaardigde de volksvergadering de *Lex Hortensia* uit. Krachtens deze wet kregen de door de plebs in haar eigen vergadering genomen besluiten, plebiscieten (zie nr. 2), dezelfde kracht als een lex: plebiscieten golden voortaan net als leges voor de gehele Romeinse bevolking.

4 Praetor

De praetor was de magistraat die de toegang tot het recht vormde. Iedere praetor gaf aan het begin van zijn ambtstermijn aan wie hij een proces zou toestaan. Modern gezegd: aan wie hij welke rechtsvorderingen zou toestaan (zie nr. 17). Dit voornemen maakte hij bekend in een edict, dat hij kon uitvaardigen omdat hij een imperium had. De omstandigheden waaronder de prae-

tor een bepaalde rechtsvordering toeliet, stonden voor iedereen leesbaar op een witte schutting (*album*) geschreven. Iedere praetor bepaalde jaarlijks zijn eigen beleid in zijn eigen edict. Hij mocht gedurende zijn ambtstermijn niet van dat edict afwijken. Al snel ontstond de gewoonte onder opvolgende praetors om de kern van elkaars beleid over te nemen, zo ontstond het min of meer vaststaande praetorisch edict.

5 Ius praetorium en ius civile

Het praetorisch recht (*ius praetorium* of *ius honorarium*) stond tegenover het *ius civile*. Het *ius civile* was het geheel van recht dat door de *civitas*, de burgerij, was voortgebracht. Daaronder vielen dus edicta, leges, plebiscita en gewoonterecht dat de wil van de burgers uitdrukte. Omdat de praetor bepaalde wie mocht procederen en wie niet, kon hij het *ius civile* ondersteunen, corrigeren en aanvullen. De praetor hield jaarlijks door het uitvaardigen van zijn edict het *ius civile* zagezegd up-to-date.

Figuur 3 Ius civile en ius praetorium

